

“Verdens befolkning bør ha en global identitet og etikk”

Verden i dag blir stadig mer globalisert og mennesker fra alle verdenskanter har noe med hverandre å gjøre i forskjellig grad. Blir det da dermed viktigere å skape en felles global etikk? Ser man på klimaproblemene i dag, kan det virke som om dette er helt avgjørende for verdens videre utvikling. Tenker man på alle de forskjellige kulturene, nasjonalitetene, verdiene, meningene osv. som verden rommer, kan man spørre seg om det i det hele tatt er mulig å skape en felles global etikk og identitet. Hva har i så fall mennesker felles som gjør at dette kan realiseres? Påstanden: “Verdens befolkning bør ha en global identitet og etikk”, er det viktig å se nærmere på hva identitet innebærer- er identitet noe som er, i den forstand en størrelse som ikke kan forandres, eller noe som skapes?

Ser man på nasjonsbyggingen i Norge på 1800-tallet vil mange si at man “skapte” en nasjonal identitet for Norge ved å gå tilbake i Norges historie, men noen vil kanskje argumentere ved at vi bare hentet fram eldre nasjonale symboler og idealer for å styrke den norske nasjonalånden i en tid hvor dette var nødvendig. Ser man på hvordan Hitler “skapte” tysk identitet etter første verdenskrig, vil mange si at identitet absolutt er noe skapt og er en prosess som både mennesker og nasjoner eller stater gjennomgår, og hvor defineringsen av identitet og fellesskap kan ha katastrofale konsekvenser. På grunn av hendelser som folkemord har man i dag opprettet institusjoner og lovverk, slik som menneskerettighetene og den internasjonale domstolen i Haag, som skal forhindre at slike hendelser skal gjenta seg. Altså at man gjennom et felles grunnlag internasjonalt, hvor man fastslår hva som er akseptert og hva som ikke er det, former et globalt fellesskap hvor vi som medmennesker må ta ansvar. Dermed er vi et stykke på vei i å skape et felles grunnlag for en global etikk.

Når det er snakk om identitet er kanskje identifikasjon et bedre begrep, fordi i ulikhet til identitet er identifikasjon en prosess, enn en uforanderlig størrelse, slik som begrepet identitet tilsier. Identifikasjon er også noe som er relasjonell, altså at den kan forandres i forhold til hvilken situasjon jeg befinner meg i: for mamma er jeg datter, for broren min er jeg søster, drar jeg til Sverige er jeg norsk og drar jeg til Afrika er jeg europeer. Altså kan et individ ha flere identiteter, men det kan også en nasjon ha. Eksempler på hvordan identitet og fellesskap er blitt skapt er nasjonsbyggingen i Norge og trangen til identitet og tilhørighet under Hitlers Tyskland.

Norges identitet og fellesskap- en konstruert tanke?

Da Norge på 1800-tallet skulle bygge opp landet, skapte man en kollektiv identitet på bakgrunn av hva man mente kunne kalles “typisk norsk”. Et av idealene man da fant frem var bonden. Bonden symboliserte den urnorske, urørte og den naturlige bonden som livnærte seg selv og var omringet av nydelig norsk natur. Men dette symbolet var ikke bare hentet ut fra intet, det hadde som man i samtiden hevdet, røtter i norsk selvoppfattelse og historie, men også omverdenens oppfattelse av Norges identitet.

Før nasjonalromantikken i 1830 hadde vi også noen forestillinger om hva som var særegent norsk. Men det kan tenkes at dette ble definert av andre enn nordmenn selv? Da vi var under Danmark var det kjent at vi var tilhengere av dobbeltmonarkiet og at mange nordmenn likte den felleskulturen som nordmenn og dansker delte. Utlendinger som kom på besøk i Norge var av en oppfatning av at nordmenn var svært frie; De hadde eierskap til jord, odelsretten, noe som gjorde at også bønder ble sikret retten til sitt eget levebrød. Byfogden i Tønsberg og Ludvig Holberg hevdet det samme at “odelsretten er bøndene, eller kalt små herremennenes, største klenodiet”¹.

Montesquieu hevdet i 1748 at geografi og klima gjorde noe med et folks særegenhet, tankesett og væremåte². Dermed hevdet prester og historiker at det barske norske klimaet gjorde noe med nordmennene og at en særegenhet var vår kamp mot de tøffe elementene og kampen mot naturen. Presten Jakob Nikolai Wilse sa i sin tid at selv om vi var under Danmark og delte samme styresett og politikk, så kunne ikke dette gjøre noe med den sterke tilknytningen til naturen, som gjør oss til den nasjonen og det folket vi er. På slutten av 1700-tallet var også en oppfatning om at sivilisasjonen var ødeleggende for det frie mennesket og man ønsket seg dermed tilbake til naturtilstanden. Rousseau var en av de som så på urbaniseringen som noe ødeleggende. Derfor så mange utlendinger på bonden i Norge som idealmennesket, fordi disse var det nærmeste man kunne komme det naturlige mennesket. En av dem som blant annet hadde denne oppfatningen var den tyske vitenskapsmannen Johann Christian Fabricius, dette kommer til syne når han taler om nordmenn som noen av de “få lykkelige i Europa”³. Denne idealiseringen påvirket også nordmenn selv.

¹ Jomisko, Anne L. m.fl. (2008). *Nasjonalromantikken*

² Jomisko, Anne L. m.fl. (2008). *Nasjonalromantikken*

³ Jomisko, Anne L. m.fl. (2008). *Nasjonalromantikken*

Oppbyggingen av Norges nasjonale identitet var et prosjekt som i mye større grad var konstruert, enn at den ble hentet frem gjennom en nasjonal ånd. Det var viktig for Norge og vise for omverdenen at de hadde noe særegent å by på og ikke bare var en del av Danmark eller Sverige. Altså var en viktig drivkraft til hvorfor man så iherdig prøvde å definere hva som var norsk, at man ville fastsette hva som ikke var det, for så skille seg fra andre nasjoner og kulturer. Man sier ofte at: “for å møte andre må man være trygg på seg selv” og det var kanskje dette Norge tenkte på da man fant frem hva som var typisk norsk. Er det viktig å ha en tydelig identitet i møte med andre kulturer?

Tyskland under Hitler

Alle nasjonalister har samme mål, de kjemper for en egen stat, en såkalt nasjonalstat og en nasjonal identitet som igjen skaper tilhørighet. Når man konstruerer en nasjonalidentitet, skaper man en rød tråd ved å velge ut de forholdene, menneskene, yrkene som passer inn i historien fra før. Det er to grunner til at man gjør dette, enten gjør man det på grunn av den politiske delen, eller det sosiale aspektet. I Tyskland slik som i Norge ble ikke grunnlaget for hva som var “typisk tysk” hentet fra ingenting. Men til hva slags formål den nasjonalistiske fremhenting og defineringen av hva som var tysk og hva som kjennetegnet en tysker var en ganske annen. Ja, både i Norge og Tyskland hentet man fram idealer og symboler på grunn av at man trengte håp, en nasjonal identitet i møtet med andre kulturer og nasjoner og noe som skapte et fellesskap for så å binde nasjonen sammen. Men resultatet og hvordan de to nasjonene brukte det var en ganske annen.

Tyskland var på 1800-tallet splittet i mange småstater. Tanken om at man var et fellesskap gjennom kultur og blod og dermed var et folk, begynte å bygge seg opp. Etter Versailles-traktaten var Tyskland ydmyket, og dette tok Hitler fordel av da han tok over makten i mellomkrigstiden. Han brukte denne sårbarheten og viljen som tyskere allerede hadde iboende i seg, som et middel for å fremme den nazistiske ideologiens mål. Hitler begynte å konstruere en nasjonalidentitet ved å definere hva som var tysk og hva som kjennetegnet en tysker. Samtidig som Hitler definerte hva som var tysk, definerte han også hva som ikke var det, hvor jødene ble den optimale trusselen mot den tyske nasjonalidentiteten. Altså konstruerte Hitler et skille som gjorde at jødene ble sett på som noe uforenlig med tysk identitet og fellesskap, og som dermed måtte fjernes. Dermed fikk tyskerne en felles fiende som igjen bygget opp under fellesskapet, men også den fascistiske ideologien. I Tyskland kan man si at man i første rekke skapte den nasjonale identiteten på grunn av det sosiale aspektet,

altså at man var en splittet nasjon, som trengte håp og samhold, men at denne trangen til å finne ut hva som var tysk utviklet seg til å bli et politisk virkemiddel.

En ekstrem vilje til å innramme og kjennetegne hva, for eksempel norsk identitet er, er en farlig tendens, fordi den virker som et hinder i forhold til hva vi kan lære av andre kulturer, nasjonaliteter og mennesker. Man kan si, slik som Hylland Eriksen påpeker, at de virker “fordummende”⁴, fordi den frarøver oss å møte og se andre mennesker med et åpent syn. Det sekundet vi avgrensner og sier hva som er norsk identitet, betyr dette også at vi sier hva som ikke er norsk identitet, og dermed mister man evnen til å lære noe av andre. Samtidig kan man si at det å bli plassert inn i en kollektiv identitet, slik som nasjonen, kan virke som en tvangstrøye, men også frigjørende. Norges nasjonsbygging var i starten et godt virkemiddel for å gjenopprette norsk selvfølelse, identitet og selvtillit. Dermed kan man si at påstanden: “for å møte andre må man være trygg på seg selv”, heller er viktig og virker fremmede på individ nivå, mens virker avgrensende på nasjonsnivå. Men identitet og nasjonaltilhørighet kan også være et viktig verktøy for å få et land “opp på beina”, men veien dit kan dessverre, slik som Norge og Tyskland eksemplifiserer, føre til to helt forskjellige resultater, fordi det er mange småveier å ta.

Hvis man ser på såkalte konstruerte kollektive identiteter, kan man si at å fastslå disse som konstruerte er forholdsvis nytt. Ser man for eksempel på Norges nasjonsbygging på 1800-tallet, fant vi tilbake til vikingtiden og middelalderen, og i helhet i tiden før vi ble under Danmark og Sverige, for å finne hva som er “typisk norsk”. I denne prosessen skapte Norge sin egen identitet, men i samtiden ble det ikke tenkt så mye over at denne letingen tilbake til “det gamle norske” resulterte i et riktig grunnlag for hva som var “typisk norsk”. Det ble heller ikke satt spørsmål om vi i det hele tatt kan si at noe er “typisk norsk”, denne kritiske tenkningen rundt nasjonale og kollektive identiteter har kommet i ettertiden. Dermed kan man si at verden i dag kanskje er mer moden for en global identitet nå enn før?

Noen vil hevde at det å ha en felles fiende er en forutsetning for global identitet, men også etikk. Dag Hareide, som er rektor ved Nansenskolen, er også av denne oppfatningen. Han opplever at gjennom dialog og en felles fiende, slik som fattigdom, som er uavhengig av for eksempel kjønn og land, så klarer man å fjerne barrierene mellom “fiender”. Dermed oppstår det nye bånd og en ny måte å forstå hverandre på- altså gjennom en felles fiende. Men det kan selvsagt tenkes at andre ting enn en felles fiende kan være med på å danne grunnlaget til en

⁴ Hylland Eriksen, T. (2008). Hva er norsk identitet?

felles global identitet og etikk. Den norske antropologen Thomas Hylland Eriksen mener at det finnes noen universelle verdier som kan skapes gjennom felles praksis og erfaringer. Disse verdiene er blant annet toleranse, global solidaritet og like muligheter. Filosofen Odin Lysaker på den andre siden mener at det er vår eksistens som utgjør vårt felles grunnlag og bør derfor vise vei til hvilke verdier en felles global etikk og identitet skal bygge på. Han mener at det er grunnvilkårene til vår eksistens, slik som døden og kjærligheten, som skal være verdigrunnet. I disse grunnvilkårene ligger mye av det samme som Hylland Eriksen peker på; solidaritet, vennskap og toleranse.

Individet og dets ansvar

En global utfordring i verden i dag er de enorme klimaendringene. Denne utfordring er ikke ekskludert til en gruppe eller nasjon, men den gjelder hele verden. Løsningen på denne utfordringen kan være at finnes i et grunnlag for en global etikk og identitet. Er det et spørsmål om egoisme versus solidaritet? Altså til hvilken grad skal man gi opp for eksempel materialistiske goder, til fordel for naturen? Hva slags ansvar skal mennesket ta og ha ovenfor naturen? John Locke hevdet i sin tid at mennesket hadde en særstilling overfor naturen, men mange vil nok være uenig i det i dag. Man har i senere tid fått flere syn på hvordan man skal løse klimautfordringene. Den norske økofilosofen Arne Næss er en av dem som har utformet en filosofi som går ut på hvordan vi kan ta vare på naturen og hvordan vi dermed kan løse og til og med hindre klimakrisen. Denne filosofien blir kalt dypøkologi og er en såkalt ikke-antroposentrisk miljøetikk, altså at det etiske fellesskapet også inneholder naturen. Næss har i alt utformet åtte punkter som skal gi retningslinjer på hvordan vi kan forhindre og kanskje til og med løse klimautfordringene, hvor blant annet det blir hevdet hvor viktig mangfold er, at befolkningsnedgang både vil være gunstig for mennesket og naturen og hvordan politikk og økonomiske og ideologiske strukturer vil forandres og rammes.

Da andre verdenskrig endte var det begått mange onde handlinger som ikke var blitt straffet under krigens gang. Dermed ble Nürnbergdomstolen opprettet for at rettferdighet skulle skje fyllest. Under rettsakene ble blant annet mannen som var ansvarlig for størsteparten av den strukturelle og systematiske bortføringen av jødene stilt for retten. Han het Eichmann og hadde vært ansvarlig for all jernbanetrafikk og dermed vært hjernen bak den systematiske planleggingen når det kom til bortførelsen av jødene. Under rettsaken rapporterte filosofen Hannah Arendt fra rettsaken og hun ble overrasket over hva som møtte henne. Eichmann virket ikke direkte ondskapsfull eller gal, men snarere helt gjennomsnittlig normal. Dette

overrasket Arendt fordi Eichmann hadde begått forferdelige handlinger, noe som hans personlighet og intensjoner burde ha gjenspeilet. Dermed utformet Arendt det kjente begrepet "ondskapens banalitet". Hun oppfattet Eichmann som en person som ikke hadde gjort de grusomme handlingene fordi han systematisk ville gjøre onde handlinger eller hadde et intenst hat mot jøder, men han gjorde simpelthen bare jobben sin. Ondskapen hans var altså banal fordi den ikke inneholdt noe direkte motiv eller viljen til å gjøre ondt, men Eichmann hadde bare trukket i spakene og så ikke fysisk de forferdelige skjebnene han sendte jødene inn i. Arendt konkluderte med at mennesker ikke alltid har et mål med det de gjør og at dermed ondskapen ikke nødvendigvis er systematisk og målrettet, men banal.

Ser man på dette eksempelet ser man at når verdenssamfunnet skal gå inn i globale konflikter, slik som andre verdenskrig, kan det være vanskelig å avgjøre hvordan man skal gripe inn og etter hva slags retningslinjer man for eksempel skal fordele skyld eller hva man skal akseptere og ikke. Og det er i slike sammenhenger spørsmålet om verden bør ha en felles global etikk er gjeldende. I dag vil mange si at menneskerettighetene er en form for felles etikk og identitet, fordi man kan sette disse rettighetene som universelle verdier som alle mennesker skal etterstrebe. Samtidig vil mange land si at disse rettighetene bare reflekterer den vestlige verdens oppfattelse av hva som er moralsk riktig og at ved å sette denne som en universell moral, undertrykker andre grupper som ikke deler det samme verdensbildet. Eksempler på slike grupper kan være muslimer, hvor de deler en ganske annen oppfattelse av kvinnens rolle i samfunnet enn vi har her i Vesten.

Filosofen Hans Küng er en av de som i nyere tid har prøvd å lage en slags felles global etikk. Han ga ut boken «Global Responsibility» i 1990 og denne ble utgangspunktet for to erklæringer: «Prinsipper for en global etikk», undertegnet av representanter for alle verdens religioner i 1993 og «Den universelle erklæringen om menneskets ansvar» (ansvarserklæringen), undertegnet av en rekke tidligere statsledere, deriblant Mikhail Gorbatsjov, Jimmy Carter og Kenneth Kaunda, i 1998⁵. Ansvarserklæringen er en videreføring av menneskerettighetene og et av hans hovedpoeng er at menneskerettighetserklæringen ikke kan eksistere uten at mennesker tar ansvar. Det er også slik at jo mer makt man har, jo mer ansvar må man ta, slik at ikke de sterke i verdenssamfunnet handler på bekostningen av de svake. Küng mener at en lik vektlegging av

⁵ Brandvold, Å. (18.6.2005). *Mot en global etikk*

menneskelig ansvar og rettigheter er det som må ligge til rette når man skal utarbeide en felles global etikk.

Seierherrene som skriver historien?

Påstanden “Verdens befolkning bør ha en global identitet og etikk” har ikke noe entydig svar, slik som de forskjellige filosofene også eksemplifiserer. Det er vanskelig i vår globaliserte verden for det første å avgjøre hva vi mennesker har felles; er de eksistensielle grunnvilkårene våre eller er det felles fiender slik som fattigdom. For det andre vil mange stater og nasjoner avgrense hva som er typisk for akkurat deres kollektive identitet for å definere hva som gjør deres nasjon suveren, og dette kan sies å vokse i grad med globaliseringen. Hvis man skal utforme en felles global etikk og identitet er det ofte slik at “seierherrene skriver historien”, altså at de statene eller nasjonene som er mest innflytelsesrike og som innehar mest makt er de som ender med å definere hva den globale etikken og identiteten skal bestå av, hvor dette kan skape problemer. Dette ser man også i dag, menneskerettighetene blir satt som a priori sannheter i den vestlige verden, men blir kritisert i noen østlige deler av verden hvor man mener at individualiseringen står altfor sterkt i den vestlige verden.

Samtidig er det viktig å ha noen mål og en lovgivning som setter rammer for hva som skal være akseptert og ikke i et verdenssamfunn, hvor viktigheten av dette øker i tråd med globaliseringen. Som man kan se under Nürnbergdomstolen var det viktig for verden både som en terapeutisk funksjon og som politisk, å fastsette at slike forferdelige hendelser ikke skal være akseptert. Som en etterfølger av denne domstolen ble domstolen i Haag opprettet og hvor man i senere tid har fordelt skyld og tatt stilling til, som et verdenssamfunn, hendelser som folkemordet i Rwanda. Jeg tror at en global etikk er noe vi bør ha som gjeldende prinsipper i en stadig mer globalisert verden, men hva disse prinsippene skal inneholde tror jeg kan bli vanskelig å fastsette. Allikevel tror jeg Küng har et godt poeng når han mener at grunnlaget burde være basert på en lik vektlegging av ansvar og rettigheter. Jeg tror også at Odin Lysaker er inne på noe helt sentralt når han beskriver hva prinsippene for en global etikk bør inneholde. Jeg tror de eksistensielle grunnvilkårene er noe felles for alle mennesker og dermed bør grunnvilkårene kjærlighet og døden være føringer som skal hjelpe en felles etikk til å bli mest mulig rettferdig.

Når det kommer til en felles global identitet er jeg noe mer usikker på hvor gjeldende og viktig dette egentlig er. Som nasjonsbyggingen på 1700- og 1800- tallet eksemplifiserte, er identitet eller identifikasjon, en prosess og noe som hele tiden er i forandring og dermed tror

jeg det blir svært vanskelig å fastsette en global identitet. Ser man på hvor vilkårlig utfallet av en konstruert identitet faktisk kan ha, kan man også sette spørsmålsteget ved om man er villig til ta sjansen på at en global identitet skal få et vellykket resultat. Samtidig vil en global identitet på lang sikt kanskje føre til mer likhet i verdenssamfunnet og mer makt til stater som har mindre innflytelse i dag. Men denne utviklingen er vanskelig å forutse og dermed tror jeg heller at en global etikk alene er noe man bør satse på.

Kilder

Vedlegg

- Khazaleh, L. (). Her er grunnlaget for en global etikk. Lest 14.04.13
- Nielsen, S. () hva er identitet? Lest 14.04.13

Andre kilder

- Hylland J. Eriksen, T. (13.12.2007). Globalisering, identitet og norsk utenrikspolitikk. Lest på regjeringen den 14.04.13:
http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/kampanjer/refleks/innsjutt/identitet/hylland_eriksen.html?id=493972
- Tønnesson, J. (1.2.2000). Prosjektarbeidet: Bygg et "Norge". Lest på forskningsmagasinet Apollon, Universitetet i Oslo den 14.04.13:
<http://www.apollon.uio.no/artikler/2000/prosjektarbeidet.html>
- Iggers, G. (1.2.2000). Bruk og misbruk av historie. Lest på forskningsmagasinet Apollon, Universitetet i Oslo den 14.04.13:
<http://www.apollon.uio.no/artikler/2000/historiemisbruk.html>
- Hylland Eriksen, T. (2008). Hva er norsk identitet? Lest på NRK den 14.04.13:
http://www.nrk.no/programmer/tv_arkiv/drommen_om_norge/4755828.html
- Brandvold, Å. (18.6.2005). Mot en global etikk. Lest på Klassekampen den 14.04.13:
<http://www.klassekampen.no/5558/article/item/null>
- Jomisko, Anne L. m.fl. (2008). *Nasjonalromantikken*. Oslo. Cappelen Damm.